

Inte kan man väl forska i Jönköping?

Jan-Åke Mjureke

Landstinget i Jönköpings län har valt att förlägga ansvaret för FoU till Hälsohögskolan i Jönköping. Drygt 200 anställda inom landstinget arbetar med någon form av FoU-projekt. Hälsohögskolans FoU-enhet har bland annat som uppgift att stödja och stimulera denna verksamhet.

Jan-Åke Mjureke, forskningsledare och chef för forskningsenheten vid Hälsohögskolan, beskriver här hur FoU-arbetet är organiserat i landstinget. Han diskuterar också de praktiska förutsättningarna för en kvalitativt god forskning på en ort långt från universitetens forskningsinstitutioner.

Så var det en gång ...

Jönköping har knappast något etablerat rykte som ett intellektuellt centrum. Orten förknippas snarare med en sträng frikyrklighet – Smålands Jerusalem – och med småföretagsamhet med viss antiintellektuell anstrykning. Landstinget i Jönköping lär ha dragit en suck av lättnad när man slapp ta på sig ansvaret för ett regionsjukhus på 50-talet. Man var visserligen med och kämpade om att få de första universitetsfilialerna på 60-talet, men då hade man inte ens infört grundskolan. Numera intar dock utbildning och forskning framskjutna placeringar i regionens planering och Jönköping har efterhand förvandlats till ett icke föraktligt centrum för utveckling. Fast fortfarande är det sant att Jönköpings län ligger mycket illa till när det gäller andelen innevånare med högre utbildning och att det är en anmärkningsvärt låg andel av dess ungdomar som går vidare till högre studier.

Inom landstinget i Jönköpings län finns trots allt en gammal tradition att stödja och driva egen forsknings- och utvecklingsverksamhet.

Landstinget i Jönköpings län började redan på 1960-talet att anslå medel för FoU. Inom några år var man huvudman för ett par verksamheter där FoU ingick som en del av verksamheten eller som huvuduppgiften

(Institutet för gerontologi, Odontologiska Institutionen). Några år efter högskolereformen 1977 började denna verksamhet långsamt att utökas. Sedan mitten av 80-talet har det funnits en heltäckande FoU-organisation, sedan slutet på 80-talet en genomtänkt strategi.

Så här är det nu

Mellan 1986 och 1992 har FoU-verksamheten letts av den politiskt sammansatta FoU-kommittén. Från och med 1992 har kommittén avlösts av ett Vetenskapligt råd vars medlemmar samtliga är forskare och varav hälften hämtats utanför landstinget.

Landstinget har drivit utvecklingen efter två parallella utvecklingsstrategier:

- spjutspetsstrategin
- smörjoljestrategin

Spjutspetsstrategin går ut på att definiera ett mycket begränsat antal forskningsområden och att bygga upp en forskningsorganisation inom dessa. Målet är att åstadkomma en forskning som kan stå sig väl vid en nationell och internationell jämförelse. Fyra områden är aktuella:

- odontologi
- gerontologi
- ortopedteknik och biomekanik
- vårdvetenskap

Av dessa är de tre förstnämnda väl etablerade medan det sista är under byggnad.

Inom ytterligare ett område – rehabilitering av förslitnings- och belastningsskador – har vi försökt att bygga upp en verksamhet i samarbete med Jönköpings kommun och högskolan i Jönköping. Detta har dock inte slagit väl ut och verksamheten avvecklas nu.

Landstinget i Jönköpings län började redan på 1960-talet att anslå medel för FoU


~~~~~  
*Som forskare på liten ort löper man en uppenbar risk att isoleras*  
~~~~~

kompetens som ofta finns gömd på de mest oväntade ställen även på en liten ort som Jönköping.

Problem

Ingen ska dock påstå att det inte finns svårigheter. Som forskare på en liten ort löper man en uppenbar risk att isoleras. Kontakten med forskande kolleger blir svårare att upprätthålla. Informationsteknikens utveckling gör att den direkt professionella kontakten visserligen kanske kan upprätthållas minst lika bra som om man befinner sig på en universitetsort. Men det kan vara svårt att kompensera för de informella kontakterna med forskande kolleger. Därför är det viktigt att även på småorter samla forskarna och bygga upp fungerande miljöer där forskning är ett gemensamt huvudin-
teresse, miljöer som kan ge intellektuell stimulans och sporre åt deltagarna. Detta även om det innebär att forskare tvingas frotera sig med kolleger från andra ämnesområden och andra paradigmer. I själva verket är detta ofta en fördel – det ger möjlighet till befruktande idéutbyten och samarbete över de traditionella gränserna.

Men det finns också begränsningar. Avståndet – i paradigm eller på annat sätt – kan vara så stort att utbytet i en sådan grupp blir ringa och det hela bara upplevs som en förkonstlad, byråkratisk tvångströja. Kunskapsområdena kan också vara så nära varandra att man egentligen är bittra konkurrenter. Annars är kanske den relativa bristen på intern konkurrens mellan gruppmedlemmarna en av de potentiella fördelarna med dessa forskningsgrupper på en liten ort. Konkurrenterna finns nästan alltid utanför den egna gruppen, och det ligger i allas intresse att hjälpa varandra – och därmed gruppen – i denna konkurrens. Därmed inte sagt att det aldrig finns intern konkurrens – det händer det med.

Något som är svårare att komma ifrån är bristen på forskningstradition. Vid t ex ett universitetssjukhus är de flesta mer eller mindre vana vid att delta i forskning. Det finns upparbetade rutiner. Detta betyder inte att det alltid finns en positiv attityd till forskning, men det

finns i alla fall en infrastruktur. På den lilla orten känner ofta forskaren att han/hon måste göra allt själv: varje gång bygga upp infrastrukturen, ge basal utbildning till inblandad personal, övervaka och skapa rutiner. Slutresultatet av detta blir ofta mycket gott – intresserad, t o m entusiastisk medverkan från berörd personal, stort inflöde av idéer etc, men det tar mycket tid och kraft från det egentlig forskningsarbetet. Delvis är det dock kortsiktiga och tillfälliga svårigheter: så småningom utvecklas en viss forskningskultur inom de flesta områden som forskaren arbetar med.

Och så fort man lämnar universitetens mest forskningsintensiva miljöer, och går ut till t ex primärvården eller socialtjänsten, drabbas alla forskare av detta problem, och det finns ingen anledning att tro att forskarna från småorterna skulle ha svårare att lösa dem, snarast kan man misstänka motsatsen.

All forskning lämpar sig inte för att bedrivas på småorterna. I en del fall är det omöjligt. Den tekniska utvecklingen när det gäller kommunikation och informationsbehandling har dock minskat antalet sådana områden. Forskningsprojekt som kräver stora investeringar i utrustning är dock knappast lämpliga. (Vi har en duktig kärnfysiker vid Hälsohögskolan men inga planer på att bygga en accelerator.) Ofta kan man inte heller klara projekt som kräver medverkan av många forskare, särskilt inte med krav på att representera många olika kompetenser. Däremot kan man mycket väl medverka i sådana projekt, och även fungera som koordinator.

Det finns således en del hinder för att bedriva god forskning i "busken" men också en del fördelar. Om man betraktar att allt inte lämpar sig för decentraliserad forskning och är noggrann med vilka forskningsområden som man väljer finns det knappast fog för att påstå att denna forskning inte skulle kunna hålla samma standard som vid t ex universiteten.

Därmed inte sagt att den också gör det. Det finns uppenbara risker. Den mest uppenbara är att granskningen av projektidéer och uppföljning av genomförda projekt inte ställer tillräckligt höga krav eller saknar kompetens att bedöma kvaliteten. I värsta fall kan det t o m förekomma att intresset för att få god kvalitet inte är så stort – att försöka få någon att syssla med "forskning" kan istället vara ett sätt att lösa ett organisationsproblem. Dessa problem kan endast hanteras genom

Vi har valt ut ett antal profilområden, där vi kan
åstadkomma god forskning

en ambitiös, fristående granskning av såväl projekt-
idéer som genomförd verksamhet. Att söka externa an-
slag är viktigt, det ger en viss checkning av kvalitets-
nivån. Likaså bör resultaten presenteras i erkända tid-
skrifter etc. Den enda måttstock som är godtagbar när
det gäller FoU- verksamhet är att den ska kunna stå sig
i en nationell och internationell jämförelse. Att vara
bäst i Jönköping är totalt ointressant.

Långt eller kort perspektiv?

FoU-verksamheten syftar till att få fram ny kunskap.
Men i vilket tidsperspektiv? Och hur bör rollfördel-
ningen vara mellan lilla Jönköping och universiteten?

Vi har valt ut ett antal profilområden, där vi kan
åstadkomma god forskning. Men vi lägger också en
oerhörd vikt vid en långsiktig kompetensuppbyggnad,
framför allt inom Hälsohögskolan men också inom
landstinget i övrigt. Detta ställer oss inför ett dilemma
när det gäller att använda oss av våra (knappa) resur-
ser:

- Ska vi satsa på att få fram forskningsresultat *nu*? Då
satsar vi på de redan etablerade forskarna, ofta på att
rekrytera forskare från annat håll.
Eller ska tyngdpunkten ligga på att
- få fram kunskap och utveckling imorgon? I så fall
satsar vi mera på forskarutbildning och på att stimu-
lera uppenbart eftersatta områden, t ex att intressera
personer med medellång vårdutbildning för forsk-
ning. Priset för detta är att man under en rätt lång tid
får en output av mindre omfattning och lägre kvali-
tet när det gäller forskningsresultat.

Som framgått försöker vi i Jönköping att treva oss
fram efter båda vägarna. Vi tror att detta är nödvändigt,
sett i ett längre tidsperspektiv, men ingen ska förneka
att det ligger en risk i denna strategi. Det kan leda till att
resurserna plottras bort så att inget mål nås i rimlig om-
fattning. På ett sätt är det enklast att satsa på strategi a).
Det ger snabba resultat och man kan i stor utsträckning
använda sig av gamla välprövade organisationsmodel-
ler. En helt annan sak är att det kan vara nog så knepigt

att identifiera de aktuella områdena och att verkligen
kunna rekrytera den personal som då behövs. Risken är
att de fördelar som finns med en lokal forskning – de
tre ”N” – kan bli svårare att nå – forskningen förblir
en angelägenhet för ”dem”. Det ger inte heller – na-
tionellt sett – så stor tillväxt av FoU-verksamheten.
Resurserna flyttas mest från ett ställe till ett annat.

Att istället bygga på långsiktig kompetensuppbygg-
nad leder till mycket lång upparbetningstid, osäkra re-
sultat och en ytterst svårstyrd process. Vinsterna om
man lyckas är dock avsevärda: en bra förankring i
verksamheten, förhoppningsvis en självgenererande
process och en större utökning av den nationella forsk-
ningskapaciteten. Ibland är det nog dessutom den enda
vägen som finns om man vill få kompetenta forskare
på plats ute i ”busken”.

Samarbete eller konkurrens med universite- ten?

Vi har inga möjligheter – och inga ambitioner – att kla-
ra våra planer utan ett nära och gott samarbete med
universiteten. Vi har därför en intim samverkan med
olika universitetsinstitutioner, i flera fall formaliserade
genom särskild samarbetsavtal där vi bekostar
tjänster vid universiteten mot att vi får hjälp i olika av-
seenden. För forskarutbildning är vi helt beroende av
universiteten. De är oerhört viktiga för oss även när det
gäller handledning, annan utbildning, kvalitetskon-
troll av vår forskning och att medverka till att våra fors-
kare får delta i en vetenskapligt stimulerande miljö.
Även universiteten har vinster att göra på detta sam-
arbete: de får duktiga studenter, medverkan i intres-
santa projekt och kan bredda sin ekonomiska bas.
Samtidigt finns det naturligtvis en konkurrensaspekt:
Det är ingen tvekan om att universiteten har anledning
att frukta den utveckling som nu sker: den leder på sikt
till ökad konkurrens om forskningsanslag och forskare.
Vi har också noterat tendenser till en successivt

Även universiteten har vinster att göra på detta
samarbete: de får duktiga studenter, medverkan i
intressanta projekt och kan bredda sin ekonomis-
ka bas

hårdnande attityd de senaste åren: vi ses mindre som samarbetspartners, mera som konkurrenter, och på sin höjd som en källa till intäkter. (Detta gäller de mera officiella diskussionerna – inte de löpande kontakterna med enskilda forskare och lärare – dessa är lika goda som tidigare.)

Jag har svårt att anse annat än att vår verksamhet är ett positivt komplement till annan forskning i samhällets regi.

Huvuddelen av forskningen kommer att ligga och ska ligga vid universitet och liknande institutioner. Vår verksamhet bidrar till den gemensamma styrkan genom att mobilisera och engagera forskarbegåvningar och komplettera med vissa projektdelar.

Men på en del områden blir det fråga om direkt konkurrens. Det ska vi inte backa undan för. Vi har därvid ett befogat krav på oss att inte sänka kvaliteten genom att utnyttja kryptvägar för finansiering och otillräcklig kvalitetskontroll. Vi har ett lika befogat krav på att inte den etablerade forskningen använder sitt grepp om anslagsbeviljande organ till att under förment objektiva kvalitetsresonemang driva sina interna institutionsintressen. I båda dessa frågor torde misstänksamheten vara betydande mellan parterna!

Framtiden?

Jag är övertygad om att den FoU-verksamhet som vi bedriver inom landstinget i Jönköpings län är värdefull och ger bra bidrag till kunskapsutvecklingen och till kvaliteten i vård- och omsorgsarbetet. Men vad jag tycker, är skäligen ointressant när det gäller verksamhetens överlevnads- eller utvecklingsmöjligheter. Finansieraren kräver konkreta bevis för nyttan. Sådant är inte alltid lätt att presentera.

De flesta av de mått vi kan använda för att beskriva vår produktivitet är i bästa fall indirekta: antalet disputerade, antalet publicerade artiklar, hur många gånger våra forskare blivit citerade etc: dom säger

.....
Kanske har man haft för stora förhoppningar på forskningen. Man har inte krävt mätbara resultat – men förväntat sig att få dom, kanske på en orimlig nivå
.....

egentligen inte ett skvatt om hur verksamheten har påverkats. Endast ett fåtal projekt leder fram till entydiga svar som gör att man kan säga: Se här, tack vare den här forskningen kan kostnaden reduceras med 12,6 Mkr per år och ändå ge bättre resultat.

I de flesta fall är eventuella vinster omgivna av mängder av om och men. Ofta är kunskapsvinsten inte mätbar. Och i de flesta fall där man kan påvisa en beräkningsbar vinst i den sorts forskning som vi bedriver kan man utgå från att huvuddelen av denna tillfaller någon annan än det landsting som betalat forskningen! Landstinget har inte heller krävt denna typ av vinster när man engagerat sig i FoU-verksamhet. Liksom jag har man varit övertygad om att forskningen är värdefull och inte krävt detaljerade (och omöjliga) kalkyler.

Men här finns en fara för en backlash: kanske har man haft för stora förhoppningar på forskningen. Man har inte krävt mätbara resultat – men ändå förväntat sig att få dom, kanske på en orimlig nivå. Om man sedan inte ser dessa resultat kan inställningen snabbt förbytats. Sådan omprövning stimuleras naturligtvis av besparingsbeting och en allmän strävan efter ökad "af-färsmässighet".

Dessa diskussioner drabbar på FoU-sidan i de flesta fall verksamheter som fortfarande är under uppbyggnad och som därmed är ganska sårbara: man har inte hunnit få fram så mycket värdefulla resultat och man har inte hunnit bli djupt rotad i sin omgivning.

De närmaste åren blir avgörande för frågan: Kan man forska i Jönköping?